

**Kohti
omaa ääntä**

1. Lähtökohta

Kirjoitan tässä lyhykäisesti toisen kirjani tekoprosessista.

Ensimmäinen kirjani — jota ei siis julkaistu — oli niin kutsuttu kiltin miehen kirja. Pyrin tarkastelemaan siinä lähinnä omia ongelmiani, löytämään niihin ratkaisuja ja pitämään muut ihmiset sivuroolissa, statisteina. Toinen kirjani on reaktio ensimmäiselle kirjalleni. Tässä kirjassa olen selkeästi siirtynyt vuorovaikutuksen alueelle.

Vuorovaikutuksessa syntyy ristiriitoja, erilaisia näkemyksiä elämästä, ehkä väärinkäsityksiäkin. Näitä ristiriitoja päähenkilön ja muun maailman välillä kirja tutkiskelee. En kuitenkaan yritä osoittaa, että päähenkilö olisi aina oikeassa ja muu maailma väärässä. Jätän tilaa lukijan tulkinnalle, jätän lukijan päätettäväksi, keneen hänen myötätuntonsa kohdistuu. Olen vain kirjannut ylös tosiasiat ja muokannut niitä kaunokirjalliseen suuntaan. Olen koettanut kertoa sen, mikä tapahtui.

Se, mitä elämässä tapahtuu, on mielestäni kaikkein tärkeintä; vain sen ymmärtäminen voi meidät muuttaa. Se, mitä voisi tapahtua, on mielikuva, illuusio. Tätä näkemystäni olen siis toteuttanut kirjoittajanakin.

2. Voimia vievä prosessi

Ajallisesti kirja vei melko tarkkaan kaksi vuotta, mutta nämä kaksi vuotta olivat henkisesti äärimmäisen paljon raskaampia kuin ensimmäisen kirjan kaksi vuotta. Se johtuu siitä, että ensimmäistä kirjaa tehdessäni en vielä ollut tietoinen, kuinka korkeat vaatimukset kaunokirjallisuus on asettanut muodolle. Sisältö kyllä saa kumista vaikka kuinka tyhjänä!

Raakatekstin kirjoittaminen ei ehkä vienyt kauempaa kuin aikaisemmin, mutta tällä kertaa stilisoin tekstejä huomattavasti pitempään. Lisäksi loppuvaiheessa huomasin, että alkupuolen novellit erosivat tyyliltään liikaa loppupuolen novelleista. Minun oli palattava takaisin näihin ensimmäisiin teksteihin ja korjattava niitä.

Kohtasin myös muita vastoinkäymisiä. Päätin ottaa ensimmäisestä kirjasta erään pitkän novellin toiseen kirjaan ja kulutin kesällä 2006 kaksi kuukautta tämän tekstin modifiointiin vain huomatakseni, ettei se sopinut kokonaisuuteen. Myös eräs toinen humoristinen ja terävästi piikittelevä novelli, josta pidin kovasti, ei loke-roitunut luontevasti osaksi kokonaisuutta. Näiden poisjääneiden tilalle piti luonnollisesti kirjoittaa uusia.

Mummon kuolema ja muistonovellin kirjoitus katkaisivat kirjoitusrytmin ja pitkittivät käsikirjoituksen valmistumista. Tässä en tohtisi puhua vastoinkäymisestä vaan siitä, mitä elämä on: kukaan ei voi valita, koska lähtee. Se tapahtui, kun oli sen aika.

Siitä on todella jo melkein kuusi vuotta, kun kevättalvella 2002 päätin ruveta kirjoittamaan. Ensimmäisen käsikirjoituksen jälkeen, vuosina 2004—2005, olin lähes kaksi vuotta kirjoittamatta. Loppuvuodesta 2005 intouduin taas. Näyttää siltä, että elämäni on alkanut järjestyä kahden vuoden jaksoiksi.

Palkitseeko teos odotuksen? Sillä ei itse asiassa ole merkitystä. Minun on pakko julkaista se, en näe mitään muuta vaihtoehtoa. Julkaistu teos on yksi askel kohti apurahajärjestelmän piiriin pääsemistä. Esimerkiksi Taiteen keskustoimikunnan kirjastoapurahan hakijalta ”edellytetään vähintään yhtä julkaistua teosta”.

Minun on julkaistava se silläkin uhalla, että se synnyttäisi vastustusta, vihaa, pettymystä ja muita negatiivisia reaktioita, joita se eittämättä saa aikaiseksi.

Kirjoittajana on ole vastuussa lukijoiden reaktioista. Olen vastuussa vain siitä, että kirja on minua, että puran siinä omia tunteuksiani ja oivalluksiani.

3. Suunnanmuutos

Mitä olen viimeisen kuuden vuoden aikana oppinut?

Minulla oli alun pitäen selkeä kuva siitä, mitä halusin kirjoittaa: suoraviivaista arkielämän kuvausta yhdistettynä filosofisempaan pohdiskeluun. Ajattelin, että tämä voisi toimia. Toisella puolella olisi Antti Hyryn kaltainen minimalismi ja toisella puolella Tommy Hellstenin viisaus.

Nyt olen oivaltanut, ettei tämä voi toimia, ei tässä maassa. Tässä maassa pitää kirjoittaa joko sitä tai tätä muttei mitään niiden väliltä; kernaammin kuitenkin sitä. Ihmiset eivät halua lukea kaunokirjoista mitään liian syvällistä, he haluavat oivaltaa itse rivien väliltä — kuten banaali ilmaus kuuluu. Ja eivätkö kriitikot ensimmäisinä hauku kirjailijaa moraalisaarnasta, jos tämä sortuu jonkinlaiseen julistuksen tapaiseen, ja taputtele selkään, jos tämä etäännyttää oman elämänsä kirjoittamisesta ja jättää lopun avoimeksi?

Ei, ei, valtaosa haluaa kirjoilta loogisia ja mielenkiintoisia hahmoja, eheän ja mukaansatempaavan tarinan, siinä kaikki. Siksi Jari Tervo ja Kari Hotakainen myyvät — he eivät sano mitään, mikä olisi liian totta, sillä se mikä on liian totta, on liian vaarallista. Todelliset ihmiset eivät ole loogisia vaan ristiriitaisia.

Tämä on sellainen kehys, jonkalaiseksi minun pitäisi kirjoittamistapani muuttua, jotta se menisi läpi lukijoille ja kriitikoille. Minun pitäisi luopua tästä, mikä minulle on merkityksellistä. Rustatessani novelleja juuri tämä — tämä sisäisen äänen tuominen kuuluviin — on kiehtonut minua, mutta kaunokirjallisuuden näkökulmasta se on vain ylimääräistä painolastia.

Puhumattakaan siitä, että teknisen taidon sinänsä täytyy olla virheetöntä. Ei riitä se, että osaa välimerkkisäännöt, vaan pitää osata eliminoida tekstistä myös svetisimit, vanhanaikaiset sanat, pitää mutustella yksittäisten sanojen vivahteita loputtomiin, pitää kehittää ja ylläpitää laajaa sanavarastoa. Tällainen rautainen ammattitaito syntyy vasta kymmenien vuosien työn tuloksena.

Taas kerran minun on hyväksyttävä, että elämä kulkee vääjäämättömästi sinne, minne sen pitää kulkea. On taivuttava, annettava periksi.

Jos kirjoittamiseni ei kerran voi olla sitä, sen pitää olla tätä — eikä se voi olla mitään muuta kuin tätä.

Minun on siirryttävä aivan toiseen kirjoittamisen lajiin, vapaa-muotoisempaan esseen. Tämän näen välttämättömäksi. Minun on kirjoitettava suoraan, mitä ajattelen, ja novelli on tähän tarkoitukseen liian kankea, jopa liian arkinen. Esseessä on hiljaista arvokkuutta, aivan samoin kuin vanhakantainen kirje sävähdyttää aina enemmän kuin moderni sähköposti.

Seuraavan teoksen, esseekokoelman, aihepiiri on ruvennut hahmottumaan mielessäni. Siihen aion koota kaikki ne ajatukset, jotka ovat pyörineet erinäisinä lankoina päässäni mutta joita en ole saanut koskaan kirjattua ylös. Tämän koen haasteelliseksi myös siksi, että esseeet pakottavat minut muodostamaan eräänlaisen kokonaisnäkömyksen elämästä ja luotaamaan, onko näkemyksessä syvyyttä ja totuudellisuutta.

Jos langat eivät muodosta kaunista kudelmää, ei kokoelma voi toimia.

4. Kritiikki

Olen käyttänyt hyväkseni kotimaisia arvostelupalveluita. Kerron hiukan saamastani palautteesta ja kirjani novelleista.

Ensimmäinen novelli ”Pyörremyrsky” kertoo rakkauden ja rakastumisen välisestä kuilusta. Toinen novelli ”B 67:n puolenvaihto” kuvaa vääränlaista oikeamielisyyttä. Kolmannessa novellissa ”A Little Paradise” kohtaa kaksi erilaista elämäntapaa. Siinä on mukana keksittynä hahmona päähenkilön sisko, jolla ei varsinaisesti ole vastinetta todellisuudessa. Tämä antagonistti oli tarpeellinen, jotta se korostaisi päähenkilön tukalaa elämäntilannetta.

Porvoolainen kirjailija Outi Alm arvosteli nämä novellit. Ensimmäisen novellin päähenkilö aiheutti hänessä jonkinlaisen tirmistuksen tapaisen. Selvennän reaktiota yhdellä esimerkillä. Päähenkilö arvioi erästä parturityttöä: ”Samalla kun tyttö tutkiskeli miestä, mies tutkiskeli tyttöä ja ajatteli, että tällä oli paljon meikkiä.” Kyseessä on vain havainto, tosiasian esille tuominen. Outi Alm kysyy: ”Mitä haluat sillä sanoa?”

Toisessa novellissa ”tulee vaikutelma, että mopo karkasi käsistä”. Alm myöntää itsekkin, että ”sinällään on hauskaa, että kertoja käyttää välillä hienostelevaa puhetyyliä ja välillä taas kirotta ruusauttaa”, mutta ”kohtuus kaikessa”. Kolmas novelli, joka on lähimpänä nykyaikaista kotimaisen kirjoittamisen muotia, saa Almilta myönteisimmän vastaanoton. Tässä arvioissa on mukana yksi erikoinen kohta. Novellin viimeinen virke, kliimaksi alkaa seuraavasti: ”Mieli tyytyy – –” Almin mielestä kyseessä on kirjoitusvirhe ja virkkeen pitäisi alkaa: ”Mieli tyyntyy – –”

Mutta tyytyminen ja tyyntyminen ovat kaksi täysin eri asiaa. Tyytyminen on stabiilia ja tyyntyminen väliaikaista.

Neljäs novelli ”Mediaani” on länsimaisen ihmisen elämäntarina, jonka lukija voi tulkita ironiseksi tai myötätuntoiseksi. Viides novelli ”Nuo Douron taikarypäleet” on matkakuvauksena, jolla ei ole tarkkaa aihetta vaan joka kertoo pikemmin etsimisestä ja hapuilusta. Kuudes novelli ”Auenneet kanavat” kuvaa teatterielämyksen kautta yhtäältä sosiaalista fobiaa, toisaalta sanojen vaarallisuutta.

Nämä novellit arvosteli Nuoren Voiman Liiton Pasi Jääskeläinen. Arvostelu on kokonaisuutena selvästi positiivisempi kuin Almin arvostelu: ”– – kolme novellia ovat kielellisesti ja rakenteellisesti eheitä ja punnittuja kokonaisuuksia, joista paistaa kirjoittamisen helppous ja selkeä ajattelu.”

Suurimpana ongelmana Jääskeläinen näkee minun tapani tuoda novellien sanoma liian konkreettisesti lukijan tietoisuuteen. Näin hän arvioi novellia ”Mediaani”: ”Novellin loppua voisi kuitenkin

mieltä, sillä siinä selitetään turhan tarkkaan, mitä tästä kaikesta pitäisi ajatella – –” Samanlaisen tuomion saa novelli ”Auenneet kanavat”: ”Ongelmana on kuitenkin taas se, että tässä selitellään liikaa, alleviivataan miehen ajatusten kautta lukijalle teemaa – –”

Tässä Jääskeläisen arvostelussa kristallisoituu ristiriita minun kirjoitustapani ja yleisesti hyväksytyyn näkemyksen välillä. Minun on joko hyväksyttävä novellin kaava tai hylättävä se kokonaan. Taipumukseni esseistiikkaan on myös Jääskeläinen osannut ennakoita: ”Ensimmäinen novelli ’Mediaani’ alkaa pikemminkin eräänlaisena esseenä kuin varsinaisena kaunokirjallisenä proosana.”

Seitsemäs novelli ”Makoisimmat naurut” on kokoelman avainteksti. Siinä kulminoituu päähenkilön nuorallatanssi, epävakaus, kallistelu puolelta toiselle. Toisaalta hän kykenee saamaan yhteyden paratiisiin (niin sanottu kensho-kokemus), toisaalta hän hyvin nopeasti putoaa takaisin helvettiin, tavanomaisen arkielämän, häpeän ja itsesyytösten pariin.

Kahdeksas novelli ”Onnen särö” kertoo elämänkohtaloista vertailemalla viiden sisaruksen valintoja (neljä veljestä ja yksi sisko). Tämä novelli on kokoelman teksteistä kirkkaimmin mielikuvituksen tuotetta. Markkinointipäällikkö Marjatta ja kuuluisa iskelmätahti Samuel ovat keksittyjä; kemistit Asko ja Erkki sekä tyhjän-toimittaja Pauli ovat kaikki alter egojani, jotka kuvastavat lahjakkuuden (joku voisi sanoa lahjattomuuden) eri ilmentymiä. Myös kuvitteelliset isä ja äiti on vaadittu mukaan luomaan perheidyllistä täysi.

Yhdeksäs novelli ”Vedenjakajalla” käsittelee siivoojan arkea mutta laajenee samalla epävarmuuden kuvaukseksi. Mihin suunnata elämänsä, jos on kadottanut valon? Mitä elämällä tekisi, jos ei voi tuottaa muille kuin pettymystä?

Nämä kolme viimeistä novellia arvosteli Otto Lappalainen, Kansanvalistusseuran etäopettaja. Kritiikki on sävyltään positiivis-

ta. Yllättävää on, että Lappalaista novellien filosofiset pohdiskelut eivät tunnu haittaavan: ”Tekstit ovat tyyliltään haastavia. Ne edellyttävät lukijan paneutumista ja mukaantuloa omine ajatuksineen.” Ja taas on kriitikko huomannut kirjoittajan omimman vahvuuden: ”Realistisen ja usein koruttomasti kuvatun arkitason taakse kätkeytyy hienovaraista esseististä ulkoisen ja sisäisen maailman havainnointia ja jäsentämistä.”

Kokonaisuutena arvioista voisi todeta, että ne kattoivat asteikon laidasta laitaan: Almin kritiikki oli enimmälti negatiivista (joskin samalla haastavaa), Jääskeläisen arvostelu positiivis-negatiivista ja Lappalaisen palaute pääosin positiivista.

Otos on niin vähäinen, etten vielä haluaisi tehdä johtopäätöstä, että novellini eivät kenties ole naisten mieleen. Mitä ilmeisimmin ne kuitenkin herättävät tunteita ja ajatuksia, mikä onkin minulle kosolti tärkeämpää kuin kiitos hallitusta, loistavasta tyylistä.

5. Nimi

Yksittäisen novellin ja kirjan nimen keksiminen on mielenkiintoinen ja visainen tehtävä.

Mielestäni novellin nimi ei saa paljastaa, mikä on tekstin aihe. Hyvä nimi liittyy novellin huipennukseen muttei vie jännitystä ennenaikaisesti. Vielä laajemmin nimi voi tuoda uuden ulottuvuuden koko novellille. Tämä tarkoittaa, että kun lukija on kahlannut novellin läpi, hän maistelee vielä lopuksi nimeä ja saattaa löytää siitä kokonaan uuden näkökulman. Alku onkin loppu.

Tarkastelen novelliani ”A Little Paradise”. Englanninkielinen nimi sopii novellille, koska päähenkilön ystävä viljelee siinä sanoja ja lauseita englanniksi. ’Pikku paratiisi’ viittaa novellin huipennukseen, erikoiseen hetkeen. Se voi aukaista myös kirjoittajan arvostuksia: ehkä kaikki muu novellissa on merkityksetöntä, ehkä vain kauniilla hetkellä on merkitystä.

Samoin pyrin lähestymään novellikokoelman nimeä laajemmas- ta perspektiivistä. Onko kokoelmalla yhteistä teemaa, lävistääkö kaikki novellit jokin punainen lanka, mikä on keskeinen tunnelma? Koska kirjoitan elämästä, en voi varmasti etukäteen tietää, muo- toutuuko kokoelmalle tematiikkaa vai jääkö se hajanaiseksi irrallisten tekstien yhteenliittymäksi.

Edellisessä käsikirjoituksessani yksilö yritti ymmärtää ongelmi- aan, mahdollisesti päästä niiden tuolle puolen. Eräessä novellissa oli lause: ”Minulla on hetki aikaa muuttua joka päivä.” Siitä seu- loutui kokoelmalle luontevasti nimi ”Hetki aikaa muuttua”.

Toista kirjaa tehdessäni havaitsin, että jokaisessa novellissa ru- pesi toistumaan kuvio, jossa päähenkilö tietämättään synnytti pet- tymyksen ja vihan tunteita muissa ihmisissä. Annoin käsikirjoituk- selle työnimen ”Pettymyksen sanansaattaja”. Myöhemmin muutin sen vielä pateettisemmaksi: ”Pettymyksen apostoli”.

Myönnän, nimi oli hieman liian mahtipontinen. Oli keksittävä jotakin muuta.

Satuin lukemaan Matti Mäkelän kirjoituskokoelmaa ”Talvinen tarina”, jossa oli mainio essee ”Nimetön aika”. Esseän nimi ei ollut Mäkelän oma keksintö, vaan hän oli lainannut sen toiselta, kuten oheinen katkelma paljastaa:

”Tässä ajan uudelleen pohdiskelussa minua auttoi eräs sosiolo- gi, joka rupesi puuskuttaen puhumaan seminaariväelle siitä, kuinka meillä on tapana puhua koko ajan vain tarpeista. Tarpeet ovat ros- kaa, sanoi sosiologi, elämän reunaehdoja, nälkää, työtä, kuluttamis- ta, sairautta, unta. Niiden väliin jää itse asia, aika, jolle meillä ei ole nimeä, nimetön aika.”

Esseessään Mäkelä kuvaa erilaisia elämäntilanteita, joihin on liittynyt ajan vääristyminen, ajan kulumisen liian hitaasti tai nope- asti. Tässä hän kuvaa kyllästyttävää aikaa:

”Pitkän ajan tilanteen muistan hiukan sen jälkeen kun muutim- me Siltakylään ja olin jäänyt pois yliopistolta. Virallisesti tein gra-

duani ja sanakirja-artikkeleita, mutta oleellista oli, että minulla oli liikaa aikaa. Venyttiin kaikkia tehtäviäni ja ennen muuta minua nukutti. Minua nukutti siitäkin syystä, että valvoin aina yöhön, jolloin koin kiihkeän hetken — aamuun siitä ei jäänyt kuin sekava kasa papereita. Pelkäsin ihmisiä, jotka tulivat katsomaan, mitä minulle kuuluu, olin kaukana omasta kotiseudustani, eikä minulla ollut partaisena, naama rasvaisena ja tukka pystyssä mitään keinoa osoittaa sitä ylemmyyttä, jota olisin halunnut kyselijälle osoittaa.”

Lukiessani Mäkelän esseetä tajusin yhtäkkiä, että hänhän puhui minusta! Minusta tosin tuntuu, että olen elänyt koko elämäni ”pitkän ajan tilannetta”, joka Mäkelällä on pulpahtanut pinnalle vain aika ajoin. Oivalsin, että novellikokoelmani kuvaa samaa — miten tyhjä saadaan näyttämään täydeltä.

Olin löytänyt nimen kirjalleni: ”Nimettömät vuodet”.

6. Takakansi

Niinkin yksinkertainen asia kuin takakansiteksti vaati oman sotansa.

Halusin saada kokoelmaan jonkun muun kuin itseni kirjoittaman takakansitekstin, ulkopuolisen näkökulman.

Pyysin takakansitekstiä Porvoon kirjoittajilta, sanoin tietysti maksavani palkkion tekijälle. Työ lankesi Jukka Kostiaiselle, kirjallisuuslehti Särön toimitussihteerille. Hän oli käynyt lukemassa blogiani, jossa olin kirjoittanut, että kokoelma ”saa jäädä kulmikkaaksi ja rosoiseksi”, etten aio hioa sitä loputtomiin.

Tuohtuneena Kostiaainen lähetti minulle sähköpostia, jossa lateli pitkän litanian liirumlaarumia kirjoittajasta, jolla ”on lukijaa kohtaan tiettyjä velvollisuuksiakin”, joka ”aliarvioi, ylenkatsoo yleisöään”, jos ei kirjoita ”niin hyvin kuin osaa”. Lisäksi Kostiaainen antoi nasevan, pilkallisen peräkaneetin: ”Suosittelen blogeja. Syntyy vähemmän mielipahaa lukijalle.”

Huh huh, mikä mahtoi Kostiaista oikeasti riivata? (En uskalla edes ajatella.)

Tämän jälkeen löysin netistä palvelujaan mainostavan freelancer-toimittaja Lauri Kervisen, jolta kysyin halukkuutta takakansitekstin kirjoittamiseen. Hänen kanssaan yhteistyö sujui kuin rasvattu. Kervinen, kova työmies, luki kokoelmani jo seuraavana viikonloppuna, kirjoitti tekstin sitä seuraavalla viikolla ja antoi kaupan päälliseksi oman arvionsa novellikokoelmasta.

”En puutu sinällään tekstien rakenteeseen”, Kervinen kirjoittaa minulle. ”Sanonpahan vain, että toisinaan rakenne tuntui pukevan sisältöä enemmän, toisinaan vähän vähemmän. – – Enemmän nautin novellien sisällöstä. Oivalluksia novellikokoelmaan mahtui mielestäni huomattavasti enemmän kuin noihin puiseviin menekkitteoksiin, joita ihmiset esimerkiksi käärivät joulupaketteihin. Kaikista ’tajuntaa räjäyttävien’ novelli oli nimeltään ’Makoisimmat naurut’ – –”

”Viimeisen novellin lopusta odotin, että siinä olisi ’vedetty kiinni’ Nimettömiä vuosia. Nyt siitä sai käsityksen, että Nimettömät vuodet tulevat ilmeisesti jatkumaan. Sinänsä kyllä ihan moderni loppu.”